

ERFGOED BRUSSEL

Speciaal nummer
Open Monumentendagen
September 2019 | Nr031

Dossier **EEN PLAATS VOOR KUNST**

DOSSIER

DE STAD (BE)SCHRIJVEN LANGS PADEN VAN SCHADUW EN LICHT (een verhaal)

MARC MEGANCK
SCHRIJVER

Mooi aansluitend bij de vorige bijdrage neemt Marc Meganck ons mee voor een wandeling door Brussel, langs zijn persoonlijke lieux de mémoire. We volgen hier niet in de voetsporen van de historicus, maar van de romanschrijver. In een tocht langs wijken, kroegen, brasserieën en winkels krijgen we Brussel te zien door zijn ogen. Hij gunt ons een inkijk in zijn schrijfproces én hij plaatst kanttekeningen bij het schrijven over Brussel. Het is een heel persoonlijke getuigenis, maar het beeld van de stad dat eruit naar voren komt zal voor velen herkenbaar zijn.

Aan Yves Lambert

Helemaal, van helemaal beneden tot helemaal boven (of bijna), heb ik Brussel doorkruist – vroeger, maar ook nu nog – te voet, met mijn tas over de schouder, met mijn schriftjes en viltstiften gekocht bij *Nias*, aan de Charleroisesteenweg, nabij het Stefaniaplein. Soms verpoos ik eventjes in een van mijn lievelingskroegen, mijn bakens in de stad, juist lang genoeg om een kortverhaal of een hoofdstuk van een roman te schrijven, om een artikel te herlezen, om flarden van gesprekken op te vangen, om me in het decor onder te dompelen, om de vervlogen uren in te halen. Een strak ritueel, een eigenzinnige manier om te schrijven over Brussel, deze – afhankelijk van mijn gemoedstoestand – nu eens mooie dan weer lelijke hoofdstad, deze creatieve motor of oorzaak van *writer's block*, afhankelijk van de intensiteit van het moment. Mijn omzwervingen en de variaties erop, de paden waarlangs ik schrijf. Van mijn familieroots tot de toevallige ontmoetingen, van het zoeken naar de zin van het leven tot de verdwenen vrienden. De plekken die ik bezoek, versmelten met mijn gemoedstoestand, mijn beleving

Sociale woonwijk aan de Papenvest / Groot Sermentstraat, Brussel (appartementsblokken) (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

versmelt met de tastbare landschappen. Van beneden- tot bovenstad, van de heimwee naar het aarzelende begin tot de groeiende twijfels over de weg die steeds verder loopt – waarheen?

.....
'BLOK 2'

Eerst helemaal beneden... Dertig jaar geleden waagden slechts weinigen zich

in de wijk tussen het Sint-Goriksplein en de Papenvest. Daar beneden, helemaal achteraan, verrezen de torens – in onze familie noemden we ze de 'blokken'. Vijf sociale woontorens die ooit synoniem waren met hoop, toen ze in de jaren 1960 door de Brusselse Haard werden opgetrokken. Maar enkele decennia later was dit complex reeds totaal verkommerd. De gevels bladderden af. Overal zwierf vuil rond, in de inkomhallen,

Antoine Dansaertstraat, Brussel (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

in de gemeenschappelijke ruimten, op de speelpleinen, en ongetwijfeld ook in het geweten van sommigen. Een doordringende urinegeur hing in de trappenhuizen, waar je geregeld botste op figuren die op een overloop van een of ander voorval lagen te bekomen. Het geweld was overal voelbaar, aangestookt door bendes die aan de ingang van de gebouwen op uitkijk stonden. Mijn grootouders aan moederskant woonden op de tweede verdieping van 'blok 2'. Doordat zij de eerste huurders van dit driekamerappartement waren, hadden ze het nog fonkelnieuw gekend. Dat herhaalden ze graag, en daarbij fonkelden ook hun ogen, als om te zeggen: hier zijn we 'thuis'. De lift gebruikte je best niet, want die viel om de haverklap in panne. Geluidsisolatie bestond niet in de appartementen, dus kon je er het wel en wee van de boven-, beneden- en zijburen perfect volgen, van woon- tot slaapkamer, van badkamer tot toilet. Dubbel glas was er evenmin – met als gevolg beslagen ruiten tijdens de winter en het hele jaar door het klagerige rumoer van de sociale wijk. De kleine balkons waren echte vlooiemarkten en dienden als rommelhok of als bergplaats voor de vuilnisbakken. Herhaaldelijk werd de sloop

van deze woonblokken aangekondigd om redenen van volksgezondheid. Maar niemand geloofde daar echt in. Mijn grootouders waren de eersten die zich tegen dit voornemen verzetten – ze zouden de vernieling van hun woning trouwens niet meer meemaken, zij het om andere redenen. Toen het Sint-Goriksplein en het begin van de Antoine Dansaertstraat hip werden, zegden sommige van mijn vrienden: 'Wauw! Jouw grootouders wonen in de Dansaertwijk!' Zo kon je het ook zien... Het was niet zo makkelijk uit te leggen. Ik sloeg de ogen neer en antwoordde ontwijkend: 'Ja, ze wonen daar ergens.' Nu ben ik diep beschaamd wanneer ik denk aan deze ontkenning, aan deze loochening van mijn afkomst. De gentrificatie van het gebied tussen de Beurs en het kanaal verliep langs de Dansaert-as, tegelijk met die van de Vlaamsesteenweg en de Sint-Katelijnwijk. De zone ten zuidwesten van de Antoine Dansaertstraat bleef problematisch, vooral door de aanwezigheid van de vijf woontorens en het rampzalige stedelijke weefsel waar ze deel van uitmaakten. Gehuld in hun Sovjet-uniform boden de brutalistische blokken weerstand – deze torens vol anonieme levens, mensen die zo hoog mogelijk

wilden wonen om te kunnen zien of de zon ook nog boven de wolken scheen. Beetje bij beetje kregen de 'oude Brusselaars' het gezelschap van burens van over de hele wereld. En zo werden de torens gedurende enkele decennia die mix van gepensioneerden die klaarstonden om naar de andere wereld te vertrekken en jongeren die ervan droomden hier zo snel mogelijk te ontsnappen. In de jaren 1990 konden mijn grootouders niet vermoeden dat op een steenworp het Sint-Goriksplein opnieuw zou bruisen van het leven, overdag, maar vooral 's nachts, beneveld en onbezorgd, dat er zich steeds meer bars aan het plein zouden vestigen (*Mappa Mondo, Roi des Belges, Zebra, Bizon, Café Central...*). Ze konden niet vermoeden dat de hele wijk zich in beweging zou zetten.

Hoeveel sombere zaterdag- of zondagnamiddagen spendeerde ik niet in het appartement van 'blok 2' tijdens mijn adolescentie? Mijn handen herinneren zich nog hoe het wasdoek op de eetkamertafel aanvoelde. Ik ruik nog steeds de geur van lauwe koffie. Ik hoor nog altijd de winderige geluiden van de thermosfles. De gezichten van de familieleden die rond deze tafel zaten vervagen, hun stemmen worden doffer. Uit verveling deed ik soms de gordijnen open in een poging de horizon te zien, maar een groot gebouw in gele baksteen – voormalige Gemeenteschool nr. 3 – blokkeerde het zicht op de overzijde van de Papenest. Bij heldere hemel werd ik echter beloond: dan verlichtte de zon een vergulde boot, een driemaster – een piratenschip? een schoener? – die boven de daken leek te dobberen. Een boot dronken van wind en licht. Een droombeeld van een reis op de grote vaart, heel ver weg van de blokken, in een elders waarvan ik het bestaan niet vermoedde. Pas later vernam ik dat het ging om de windwijzer op de lantaarn van het

Institut De Mot-Couvreur, tweehonderd meter verderop, aan de Nieuwe Graanmarkt...

Wanneer ik na het bezoek 'blok 2' buiten stapte, zag ik mijn grootouders nog eventjes voor het raam van de salon staan, gedag wuivend. Wist ik veel dat die gebaren geteld waren, dat binnenkort een nieuwe periode zou aanbreken... Ik keek nog vijf, tien keer om, en nog een allerlaatste keer voordat ik achter het volgende blok verdween. Hoe lang is het niet geleden dat ze nog voor dat venster stonden. De jaren hebben hun sloopwerk gedaan. Mijn grootvader overleed aan complicaties van de ziekte van Alzheimer, mijn grootmoeder is opgenomen in een rusthuis in Neder-Over-Heembeek. Ze kan dat bijzonder moeilijk verkroppen: geef toe, haar dagen moeten eindigen in Neder-Over-Heembeek – de onuitsprekelijke naam alleen al – aan de overzijde van het kanaal, waar nog enkele percelen bouwgrond overblijven, waar de stad nog kan groeien, nog dichter bevolkt kan worden. De schaarse keren dat ik nog langs de torens van de Papenvest kom, kijk ik stiekem of ik geen beweging zie achter het raam van het appartement op de tweede verdieping van 'blok 2'. Niets. Geen licht, geen vertrouwd silhouet meer. Ook de omgeving rond de gebouwen is veranderd. De esplanade en de bomen van weleer zijn vervangen door een sporthal waarin de jongeren van de wijk minivoetbal of basket komen spelen, zoals ik dat zelf ook heb gedaan, elders, in een andere regio van mijn bestaan. Ik blijf dan eventjes staan, kijk hoe ze spelen, totdat ik de afkeurende blikken op mij gericht voel, zo van: 'Wat wil die vent daar?' Dus stap ik maar door naar de Papenvest, ik kijk vijf, tien keer om en nog een allerlaatste keer voordat ik mijn weg voortzet in de richting van het Bloemenhofplein. Af en toe duikt het onderwerp opnieuw op: de blokken zouden rijp

Windhaan in de vorm van een zeilschip boven op het Institut de Mot-Couvreur aan de Nieuwe Graanmarkt, Brussel (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

zijn voor de sloop. De gedachte aan de geprogrammeerde verdwijning van een stuk landschap uit mijn jeugd benauwt me, brengt me helemaal van streek. En, zonder nog op mijn stappen te letten, citeer ik stillletjes de woorden van Jacques Chessex: '*Il y a en moi un poids de la douleur que rien, je le sais calmement, n'épuisera.* [Ik voel in mij het gewicht van de pijn die, zoals ik het in alle kalmte ervaar, door niets kan worden verlicht.]' (*L'Imparfait*, 1996).

HORIZON

Alles was vlak, de Papenvest en verderop de Nieuwe Graanmarkt en de Antoine Dansaertstraat. In de periode dat ik mijn grootouders bezocht, was ik mij niet bewust van deze topografie, die nochtans essentieel is voor ons begrip van de stad. Weinig mensen beseffen in welke mate het Brusselse reliëf overal zichtbaar is, in de oude alluviale vlakten, de zacht glooiende of steile hellingen, de terrassen en valleitjes, de manier waarop de gebouwen zich op dit landschap hebben geënt, de manier waarop de lanen er zich in hebben ingewerkt. Tijdens de spitsuren lopen

werknemers de straten op en af, op weg naar de trein- en metrostations, zonder oog te hebben voor de realiteit van het terrein die gevangen zit onder het plaveisel, onder het asfalt...

Ik doorkruis Brussel meestal van de vallei naar de hoogten toe, want ik heb altijd in de benedenstad gewerkt, eerst nabij het kanaal, dan in de buurt van het Noordstation, en dan, halverwege de helling, op de Kunstberg. Aan het einde van de dag, na al die eendere uren, voel ik de drang om te vluchten en kom ik tevoorschijn, op zoek naar lucht, rust, kalmte. Ik ontvlucht het massatoerisme, het gewoel, de groepen bezoekers gelokt door het Unesco-label. En toch kan ik het niet laten om, bijna iedere keer wanneer ik naar de bovenstad trek, een ommetje te maken om 'het oudje eventjes gedag te zeggen' zoals ik de Grote Markt graag noem. Ik verpoos ook graag in een van de kerken, om er tot rust te komen, om me te verschuilen voor de horden Aziatische toeristen, om een kaarsje aan te steken, een vlammetje zonder gebed – ik heb nooit in dat soort dingen geloofd – maar altijd denkend aan een naaste. De tijd die ik nodig heb om op adem te komen, om de ideeën die ik tijdens

Panoramisch zicht op de stad vanaf het Poelaertplein [A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels].

het wandelen heb opgedaan op een rijtje te zetten, voordat ik mijn weg voortzet en de schrijfdrang steeds sterker wordt. Van de Papenvest tot de Naamse Poort, via de Antoine Dansaertstraat en de Auguste Ortsstraat, de Beursstraat en de Grasmarkt, de Magdalenasteenweg, de Kunstberg en het Koningsplein, met als hoogtepunt de Naamsestraat, en dan over de Elsensessteenweg, naar de Maalbeekvallei. Een variant hierop: Sint-Goriksplein, Beursplein, Zuidstraat, Vrutstraat, Violetstraat en Sint-Jansplein, Oud Korenhuis, Trapstraat, Keizerslaan, Rollebeekstraat, Minimenstraat, Watteeustraat, Ernest Allardstraat, en dan een korte pauze op het Poelaertplein om de benedenstad te overschouwen. Het liefst ga ik dan dicht bij de panoramawijzer op de stenen borstwering staan – 'Hoogte: 62 meter boven de zeespiegel te Oostende', lees ik, een beschrij-

ving die het stadslandschap een vreemd maritiem karakter verleent. Mijn hand glijdt over het bronzen bas-reliëf alsof het een brailletekst is waaruit allerhande emblematische monumenten oprijzen. Ik knijp de ogen samen. In de wirwar van de benedenstad probeer ik de blokken van de Papenvest te ontwaren, om de afstand die me van die vervlogen jaren scheidt te schatten, om te zien in welke mate de torengebouwen hun stempel drukken op de skyline, het silhouet van de stad. Soms meen ik hun platte daken te herkennen in het kluwen van gebouwen in de Zennevallei. En dan krijg ik opeens dat beeld te zien, zoals in sommige documentaires, wanneer men een toren in een buitenwijk ineen doet storten, een wolkenkrabber die volledig in elkaar zakt, zelfs met een zekere gratie, gehuld in een reusachtige stofwolk, gevolgd door een angstwekkende stilte. Ik maan mezelf aan

het kanaal over te steken, langs te gaan bij mijn grootmoeder in Neder-Over-Heembeek, het ereperk van het Ukkelse crematorium te bezoeken waar mijn grootvader is 'uitgestrooid'. Een spreidstand tussen noord en zuid te maken, waarbij ik zo goed en zo kwaad mogelijk moet proberen de woonblokken in hartje Brussel te negeren. Ik ben me pas laat om mijn grootouders beginnen bekommeren, alsof deze stad het ritme aangaf en me haar trage harts slag oplegde. De tijd nemen, vijf, tien, duizend keer omkijken, om te begrijpen waar je vandaan komt, om te aanvaarden dat elke weg terug onmogelijk is.

WEGTREKKEN

Mijn moeder, mijn tantes en mijn oom, allemaal zijn ze uit de Papenvest weggetrokken. Ver weg. Om de blokken niet langer te hoeven zien, zelfs

Bronzen oriëntatietafel op het Poelaertplein (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

niet aan de skyline. Naar de – liefst groene – voorstad. Ooit overwegen we allemaal wel eens Brussel te verlaten. Om zoveel redenen: de behoefte aan zuivere lucht en rust, de behoefte aan ruimte, aan een ander leven, een andere carrière... het staat vast dat als je van deze stad wil houden, je ze moet verlaten, of er toch minstens afstand van moet nemen, dat je tegen jezelf moet zeggen dat het daar is dat je vandaan komt en hopen op een boemerangeffect. Afstand nemen – enkele kilometers, enkele jaren – een barrière optrekken tussen de hoofdstad en onszelf, een reling om ons te beschermen tegen de emotionele leegte en de zware ontgoochelingen. Mijn ouders zetten die stap toen ik zes jaar was – ze trokken weg uit Brussel om enkele kilometers zuidwaarts te gaan wonen, in een huis aan een steenweg die naar de hoofdstad leidde. Ik heb die jaren ondergaan, hoewel ik me nooit heb aangepast aan deze streek, die nochtans dichtbij was maar waar ik me niet thuis voelde. Na mijn studies keerde ik er terug, zonder dat ik de banden met de stad ooit had verbroken – de school, nadien de universiteit, mijn vrienden, mijn geliefden, de feestjes, terug naar huis met de

bus of de scooter, urenlang te voet of liftend. Ik ben teruggekeerd, vastbesloten om van Brussel ‘mijn stad’ te maken, want in zeker opzicht had men er mij uit losgerukt. Ik heb mezelf toen verplicht de stad tegemoet te gaan. Ik heb ze in alle richtingen doorkruist. Ik heb enorm veel geobserveerd, gelezen. Ik heb over Brussel geschreven, wellicht te veel – romans, nouvelles, detectiveromans, verhalen, essays, artikelen – in die mate zelfs dat de hoofdstad systematisch aan mijn familienaam werd gekoppeld, soms door kwade tongen, in kleine netwerken en gesloten kringen, in een bepaalde pers. Ik vraag me vaak af of de oplossing – of het verlangen? – er daadwerkelijk in bestond te schrijven *in* en *over* deze stad, als een bezetene. Soms voelde ik de drang om te vertrekken, er stiekem vandoor te gaan. Om mijn schriftjes te vergeten, beduimd als ze waren door mijn wandelingen van noord naar zuid, van oost naar west. Om al die aan Brussel gewijde boeken te vergeten. Mijn schrijfrutuelen af te zweren. Alles te ontvluchten waaraan ik me met de jaren, met het ouder worden, steeds meer erger. Het gebrek aan visie en ambitie van dit stadsgewest. De overtalrijke expats

en hun misprijzen voor Brussel, dat voor hen vaak niet meer is dan een tijdelijke halte waaraan ze zich zogezegd aanpassen, althans zolang hun lucratieve contract loopt. Ik erger mij aan de overdreven huurprijzen en de onmogelijkheid om te kopen, die ‘akte van eigendom’ die men ons oplegt, zonder pardon. Aan deze heel Brusselse – en in feite heel Belgische – sociale en materiële conventies: je moet ‘bezitten’, ‘verwerven’, om sociaal gewaardeerd of aanvaard te worden, je moet je een door de meute opgelegde houding aanmeten en daar geen jota aan veranderen – kortom, je moet je inpassen in een onbenullige microkosmos. Muren vol boeken, pagina’s vol woorden, frequente verkenningen van de stedelijke ruimte, niets vermogen ze tegen deze druk van de maatschappij. Vertrekken? Misschien... Ver weg? Wie weet? Maar in elk geval: schrijven, in alle vrijheid, zonder beperkingen, zonder vast te roesten in één bepaald genre, zoals ik ook elke dag door de stad dwaal, een eenzame schelm op zijn zijwegen.

.....
TERUGKEER

En zo keerde ik op een dag terug, vol verlangens die me deden denken aan Balzacs held, Eugène de Rastignac, die Parijs, de oevers van de Seine, de zuil op de Place Vendôme en de Dôme des Invalides aanschouwde voordat hij deze grandioze woorden uitsprak: ‘*À nous deux maintenant !*’ [En nu is het aan ons beiden!]’ (*Le Père Goriot*, 1835). Met als enig verschil dat ik vanaf het hoger gelegen Poelaertplein urenlang naar de Zennevallei staarde en andere visuele bakens in het vizier had: de Zuidertoren, de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapelle, de torenspits van het stadhuis, en verderop de kantoortorens van de Noordwijk, de basiliek van Koekelberg en het Atomium. Ik schreef om persoonlijke

Café Au Laboureur, Vlaamse Steenweg 108, Brussel [A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels].

beelden tot leven te wekken. Ik legde de geluiden van de stad vast, haar kleuren en geuren, de vluchtlijnen en de ultieme ontsnappingsroutes. Mijn stadsflaneursblik bleef hangen aan de kleinste details, die allemaal samen geleidelijk aan een globaal beeld van Brussel opleverden, een beeld dat al bij al nog vrij aantrekkelijk was. Ik verhuisde naar Sint-Gillis, dat voldoende hoog lag om te kunnen ademen en voldoende dicht bij het stadscentrum om er bij iedere gelegenheid naar af te zakken...

.....

BOEMERANG

Soms krijgen de dingen een vreemde afloop. In sommige periodes moest ik geregeld in de buurt van de blokken van de Papenvest zijn, hoewel ik dacht dat die tijd lang achter mij lag. Die terugkeer verliep geleidelijk, aanvankelijk aan de overzijde van de Antoine

Dansaertstraat, in de bars langs de Vlaamseseenweg. In de *Daringman* – ‘chez Martine’ – voor een borrel, voor schrijfsessies, voor zware nachten waarin soms het silhouet van zanger Arno opdoemde. Hij was er een van de habitués, maar bleef er nooit lang hangen, net genoeg om een glas of twee te nuttigen en enkele woorden te wisselen met de bazin. En toen brak de tijd van de uitgevers aan, in een heel klein oud winkeltje aan dezelfde kant van het trottoir. Eerst waren er de kantoren van uitgeverij *180° éditions*, daarna uitgeverij *Lamiroy*, die er prat op ging er de kleinste boekenwinkel-galerie van de hoofdstad te hebben geopend. Het werd een trefpunt waar een ongekende vrijheid heerste, ontmoetingen, schrijvers, andere uitgevers, lezers, fans van rockmuziek, woorden en stadspoezie. Tentoonstellingen, geïmproviseerde borrels... Doek. Uiteindelijk sloot het huis zijn deuren. Voor het

uitstalraam houden nu enkel nieuwsgierige wandelaars halt, aange trokken door oosterse kommen en borden. Toch bleef ik contact houden met de Vlaamseseenweg. Op het trottoir aan de overzijde, op het kruispunt met de Léon Lepagestraat en de Varkensmarkt, stapte ik de *Laboureur* binnen, een onvervalst wijkcafé dat helaas wat te modieus aan het worden is, hoewel het voorlopig toch nog weerwerk kan bieden dankzij zijn ruwe, volkse bistro-integriteit. Ook hier kom ik graag om te schrijven, hoewel dat steeds moeilijker wordt gemaakt door de vele kennissen die ik er ontmoet en die tegenover mij plaatsnemen om een gesprek aan te knopen en veinzen dat ze het schrift en de viltstift niet op tafel zien liggen. De cirkel is rond... Het was immers in de *Laboureur* dat mijn vader zich op zaterdag of zondag kwam verschuilen gedurende één of twee biertjes om zo te ontsnappen aan

de tristesse van 'blok 2' telkens we mijn grootouders bezochten. Enkele jaren geleden bracht het toeval me alweer wat dichterbij de torengebouwen van de Papenvest. In juni 2017 signeerde ik boeken op *Boulevard du Polar* – 'het internationaal transmediafestival' – dat in de voormalige Ateliers Coppens aan de Nieuwe Graanmarkt plaatsvond. Coppens... de familienaam van mijn grootouders aan moederskant. Behalve deze verwarrende gelijkkluidendheid is er overigens geen enkel verband met modeontwerper en stilist Christophe Coppens. Maar boven het plein zag ik opnieuw die fameuze vergulde bootvormige windwijzer zweven die ik zo dikwijls vanuit de sociale woonwijk had aanschouwd...

Café Booze'n'Blues, Rijke Klarenstraat 20, Brussel (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

.....

TUSSENSTOPS

Hoeveel kilometers ik al in Brussel heb afgelegd? Honderden... Ik neem nog zelden het openbaar vervoer en ga steeds vaker te voet. Op die manier kom ik maximaal in contact met het stedelijke landschap, de vergezichten, de geluiden, de geuren. Ontsnappen aan de overvolle trams en metros-tellen. Mezelf zoveel mogelijk vrije momenten gunnen langs mijn paden van schaduw en licht. Enkel te voet kan je de stad écht ontdekken en als een volwaardige persoon benaderen, met haar goede en slechte kanten, haar troeven en tekortkomingen, haar twijfels en beperkingen. Mijn fragmentarische schrijftuur – mijn voorliefde voor de korte tekst, de novelle, het verhaal – vloeit ongetwijfeld voort uit deze 'tussenstops', deze haltes in bistro's op verschillende locaties in Brussel: *Booze 'n' Blues* (Rijckeklarenstraat), *À l'Imaige Nostre-Dame* (Geschenkengang), *Cirio* (Beursstraat), *Au Bon Vieux Temps* (Sint-Niklaasgang), *L'Archipel* (Kiekenmarkt), *Bizon* (Karperbrug)... Tijd stelen, ruimte stelen op blanco pagina's, hier een uurtje, daar enkele

minuten. Wat mijn schrijverschap aan Brussel te danken heeft, wordt grotendeels samengevat in deze tussenstops, tijdens dewelke ik me kan ontspannen en indrukken opdoen. Wellicht zouden mijn teksten er helemaal anders hebben uitgezien indien ik mij dagenlang volledig aan het woord had kunnen wijden, zonder tijdsdruk. Wellicht...

.....

ONTMOETINGEN

De échte ontmoeting met de stad is in de eerste plaats die met de mensen die haar bevolken, te beginnen in de wijkcafés. Yves Lambert was het perfecte voorbeeld van een 'caféken-nis', een oprechte ontmoeting, gevoelig, verrijkend – en dan dat woord 'vriendschap' dat we nooit durfden uit te spreken toen we tegenover elkaar zaten, omdat het niet móest worden uitgesproken en omdat het de term zelf aan schroom ontbreekt. Zijn imposante postuur, zijn decennia-lang door nicotine vervuilde longen, zijn opvallende elegantie, ondanks de leeftijd, ondanks de professionele en emotionele teleurstellingen. Tekenaar, graveur, lezer... en verstokt drinker. Een vrije vogel in de stad, en

vooral in deze bar, de *Supra Bailly* in Elsene. Vaak zat hij alleen aan zijn tafeltje, mopperig, zwijgzaam, de blik en de gedachten ver verwijderd van deze plek. Ik had een tafeltje naast het zijne gevonden. Al snel hadden we een klik. We zaten elk in onze bubbel, die hij dikwijls als eerste uiteen deed spatten door over een of ander onderwerp te beginnen praten. Hij observeerde graag de wolken, speurend naar menselijke of diertelijke vormen in de wollige lucht – 'pareidolie', zo heet dat. Met zijn lange kunstenaarsvingers wees hij dan een of andere cumulus aan die traag over het kruispunt van de Baljuwstraat en de Simonisstraat dreef. Steevast herkende hij er een of ander wild beest in... dat ik van mijn kant niet zag. Hij, half Bretoens, had enkele jaren in de Finistère gewoond, in een huis opgetrokken in landelijke steen dat even lang als laag was, geteisterd door de overvloedige regens. Lang had hij het er niet uitgehouden. Volgens hem woonden er enkel zotten in dat gat waar het enige tijdverdrijf erin bestond om je geest te drenken in alcohol, in een kroeg waarin geroddel en frustraties de boventoon voerden. Dus keerde hij naar Brussel weer en werd de *Supra* zijn basiskamp.

Charleroise Steenweg (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

Ik wandelde op een strand toen ik vernam dat Yves was overleden – niet het strand van 'zijn' Finistère, maar dat van Wissant, aan de Opaalkust, aan de zee die hij achterliet om zich in Brussel te vestigen. Ik vernam het nieuws op een ogenblik dat ik me talloze vragen stelde over het waarom van het schrijven in cafés, over de ware zin van deze op z'n minst vreemd te noemen bezigheid. Een nachtelijk sms'je overviel mijn slaperige ogen en mijn warrige

ideeën. 's Ochtends vertrok ik naar de kliffen van Cap Blanc-Nez, een flesje cognac in mijn schoudertas, om op de top van de klif op zijn gezondheid te drinken... Nadien heb ik de *Supra Bailly* nog maar één keer bezocht. Ik voelde me er niet langer op mijn gemak, zonder Yves aan zijn tafeltje. Ik kon onmogelijk nog in de zaal gaan zitten, wetende dat ik zijn grote gestalte met zijn eeuwige boodschappentas niet langer zou zien binnenkomen om een biertje te drin-

ken. Ik kon geen regel meer schrijven zonder zijn stem te horen, zonder zijn ogen te zien zoeken naar een pareidolie in de wolken boven het kruispunt Baljuwstraat-Simonisstraat. Ik heb de *Supra Bailly* toen maar vaarwel gezegd, de bar waar ik nochtans een tiental romans en novellebundels had geschreven, aan diezelfde tafeltjes, soms onder de plagerige blik van Yves die, hoewel hij mijn teksten apprecieerde, met ongeveinsd ongeduld wachtte op 'het Werk', zoals hij het noemde, het boek dat alles zou samenvatten, dat me zou redden, dat de essentie zou verkondigen, geschreven met de juiste, sobere woorden. En onze samenzweerderige, door enkele biertjes opgevrolijkte blikken beaamden dit.

Brussel, stad van bistro's, van ontmoetingen... Ze geeft zich niet zomaar gewonnen, je moet contact zoeken met haar straten en haar monumenten, haar mensen en hun ideeën. Je moet haar complexe structuur ontrafelen. Soms moet je op je schreden terugkeren, om te constateren dat niets definitief is. Nee, niets is eeuwig in deze hoofdstad. Brussel is een cyclus, een vreemd, constant herbeginnen dat toch vooruit blijft gaan en ons zodoende ook vooruit laat gaan. Nieuwe uithangborden, nieuwe habitués en nieuwe kelners in de wijkcafés... ze vertellen ons van alles, fragmenten, fait-divers die het dagelijkse leven betekenis geven. De vorm van de wolken tekent het gelaat van diegenen die verdwenen zijn. Kranen, bouwplaatsen, gapende gaten en kapotte trottoirs herinneren er ons aan dat er geen einde komt aan de veranderingen. voor iets beters en soms zelfs ben ik daar in mijn diepste binnenste van overtuigd. Elke dag dreigt de reële stad te verdwijnen achter de stad beschreven in boeken of verloren gegane schriftjes. Ik hoop, en soms ben ik er in mijn binnenste van overtuigd, dat er een betere stad uit voorkomt.

Café La Belladone, Morisstraat 17A, Sint-Gillis (© Urban.brussels).

RECHTE LIJNEN

Na het stijgen en dalen, na de tussenstops en de ontmoetingen, zijn er de rechte lijnen die de vaak streng geometrische huizenblokken en wijken afbakenen. De Charleroiesteenweg is een van die lijnen. Ze is zelfs de belangrijkste as in mijn persoonlijke band met Brussel, want ik heb er een vijftiental jaren gewoond, op de zolderverdieping van nummer 188. De trams die het huis telkens weer deden trillen, de wilde nachten vol luidruchtige studenten, de ruige koppen die door de dakramen kwamen gluren, de clandestiene barbecues op de platte daken, de muziek die van god weet waar kwam. 's Ochtends keerde de rust weer binnen het grote huizenblok, nauwelijks verstoord door het klokkengelui van de Drievuldigheidkerk...

Langs de Charleroiesteenweg bevinden zich verscheidene van mijn bakens, te beginnen met twee hotels die eigenlijk tot dezelfde groep behoren. Eerst hotel *Manos Stéphanie*, ter hoogte van het kruispunt met de Berckmansstraat. Wat mij opvalt telkens ik er voorbijloop, is de geur van de wasserij op de tussenverdieping van dit grote Brusselse huis, in feite bijna een herenhuis. Die geur van lakens die net uit de wasmachine komen, de warme geur van kraaknet linnen dat ik nooit te zien krijg maar waarvan ik me voorstel dat het stralend wit is. Het *Manos Premier* bevindt zich wat verderop, aan dezelfde kant, halverwege de Charleroiesteenweg en zijn verraderlijk vals plat. De volledig met klimop begroeide gevel verleent een uniform uitzicht aan de vier gekoppelde huizen, die in de wijk een heel herkenbaar geheel

vormen. De centrale ronde klok, die van binnenuit lijkt te worden verlicht, vertelt me of ik te laat of te vroeg ben. Er dan is er nog de winkel van *Schleiper* ('benodigdheden voor kunstberoepen en creatieve vrijetijdsbesteding'), maar die vermijd ik – te groot, te druk. Geef mij maar *Nias*. Wanneer de drang naar en het idee voor een nieuw boek dringender worden, is het daar dat ik mijn schriften en viltstiften ga kopen. Ik berg ze dan op in mijn schouderetas, tot het moment gekomen is om te beginnen schrijven – in welk bistro, deze keer? Op welke tussenstop? Achter het vals plat ligt het Paul Jansonplein, in feite een kruispunt gevormd door de Charleroiesteenweg en de Defacqzstraat, de Amerikaanse Straat en de Overwinningstraat, die er allemaal in een wirwar op uitmonden. Vroeger waren er meer bars: de

Waterloose Steenweg tussen Ma Campagne en La Bascule [A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels].

Sisis (gesloten), *L'Aqueduc* (gesloten)... Blijven over, *Le Prétexe* en enkele pita-dürüm snackbars (met frietjes?, salade, alles?). Er was ook een tandartsenpraktijk – een echo van de knarsende tramsporen – zonder *L'Orient Express* (ook verdwenen) te vergeten, met zijn oosterse meeneemschotels, zijn wat dubieuze keukenruimte, maar gerechten waarvan je helemaal opknapt na je esbattermenten. Al die ter ziele gegane handelszaken herinneren me er eens te meer aan hoe snel de tijd voorbij is gevlogen, hoezeer Brussel onophoudelijk van gelaat blijft veranderen. Gelukkig is er nog altijd dat toevluchtsoord op enkele passen van het Paul Jansonplein, een plek waar je rustig kan schrijven, waar je vrienden, geliefden kan ontmoeten, of waar je gewoon trams 81 of 97 kan gadeslaan die rakelings langsrijden: *La Belladone*, Morisstraat, de mooiste bar van de hoofdstad – zeg dat ik het gezegd heb!

SCHOMMELEN

En tot slot, helemaal bovenaan, of bijna... Zullen we hier stoppen? Na een schrijfpauze in *La Belladone* verlaat ik de Charleroisesteeweg op het kruispunt met *Ma Campagne*, en sla ik links af naar de Waterloosesteeweg, nog zo'n belangrijke as in mijn Brusselse omzwervingen. Al drie jaar huur ik een appartement aan het begin van de Molièrelaan, in de wijk *Bascule*, op de top van het vals plat van de steenweg, daar waar hij naar het Ter Kamerenbos afzwenkt. Ik heb nooit van die naam gehouden: *Bascule*. Misschien omdat er te veel aarzeling uit spreekt, voor- en achterwaartse bewegingen, een onafgebroken komen en gaan, een obsessieve aaneenschakeling, zoals het monotone getiktak van de klok vroeger, in de eetkamer van mijn grootouders in de Papenvest. *Bascule*, een gehucht dat geen partij wil kiezen. Wellicht

het verschrikkelijkste kruispunt van de bovenstad, op de grens tussen Elsene en Ukkel. Veel winkels, supermarkten, internationale merken. Veel gepensioneerden, die best tevreden zijn met de talloze uitstalramen en shoppingmogelijkheden. Een winkelgalerij waarvan het schamele betonnen omhulsel vaag herinnert aan de architectuur van de torens van de Papenvest. Ook enkele bars, maar die trekken een fauna aan die in geen enkel opzicht aansluit bij het beeld dat men zich van de bevolking van deze wijk kan vormen. Veel Oost-Europese arbeiders komen hier de periode tussen het einde van het werk en het begin van de nacht doden, kabaal makend, aangemoedigd door bier en sterke drank. Je bent er niet echt in Ukkel en niet echt in Elsene, zelfs niet in iets wat reëel is te noemen. Het lijkt wel een nare droom waaruit je ontwaakt, een prullerige videoclip, zoals diegene die

Basculewijk op het kruispunt Waterlooose Steenweg / Vleurgatse Steenweg (A. de Ville de Goyet, 2019 © Urban.brussels).

uidentreuren worden afgespeeld op de reuzenschermen aan de muren van deze bistro's. Gore handelszaken en bars. En nochtans liggen wat verderop de Louizalaan en de vijvers van Elsene, en nog verderop de ingang van het Ter Kamerenbos en *Les Brasseries Georges...* Zelfs de meest snobistische gemeenten hebben kennelijk behoefte aan complexe kruispunten en zones om ballast te dumpen, om hun inwoners duidelijk te maken dat dit slechts transitzones zijn en dat ze zich zeker niet verplicht moeten voelen hier te blijven, want wat verder, op een steenworp, bevinden zich de luchtige, propere en deftige Molièrelaan en de erop uitmondende straten.

NAAR HET LICHT?

Het heeft iets bevreemdends, de twee mijlpalen in mijn Brusselse bestaan te zien, de bakens van mijn omzwervingen in de stad, mijn opeenvolgende verblijfplaatsen. Als wispelturige huurder vond ik altijd dat deze ruimten me te weinig te bieden hadden opdat ik er mij definitief zou vestigen, of het nu in Sint-Gillis of in Elsene was. De grens – 'de walmuur' – in de benedenstad. De schommelbewe-

ging op de hoogten, die eindigheid, een barrière die gesloten kan blijven of zich toch openen naar al het mogelijke. Brussel condenseert zijn nostalgie op het lijntjespapier van mijn schriften. Je zou het een typisch zuiderse *saudade* kunnen noemen, hoewel onze hoofdstad pal in het centrum van de Europese ruimte ligt, in het noordwestelijke centrum om precies te zijn. Of je zou het literaire *spleen* kunnen noemen, overgeërfd uit een romaneseke 19de eeuw. Welnu, op die plek bevind ik mij, precies op dit scharniermoment in mijn leven, op de hoogten van de wijk *Bascule*, waar alles zomaar in elkaar kan stuiken, via de grote assen en de rechte lijnen, de stopplaatsen, misschien tot helemaal beneden, tot wanneer ik nog eens de torens van de Papenvest aanschouw. Op die plek bevind ik mij dus, precies op het ogenblik in mijn bestaan waarin alles kan kantelen naar het licht – het geluk misschien? – naar een soort veerkracht, naar een verzoening met Brussel.

Vertaald uit het Frans

Writing the city On paths of light and shadow

Despite popular misconceptions to the contrary, Brussels is an ideal location in which to indulge in urban rambling. As he walks and writes, the author of this very personal story gradually makes the ever-busy capital his own. We follow him from the estates of the Rempart des Moines, in the lower part of town, to La Bascule, higher up, on the border between Ixelles and Uccle. As he progresses, a finely observed landscape emerges, in which the main preoccupations are a quest for origins, a fragile present, worries about the uncertain future, and the experience of encounter—not just with the city, but also, and above all, with its inhabitants. Writing while walking, it is a wandering that awakens the senses, sometimes making a 180° turn to see where we have come from and gauge the distance that separates us from bygone times. The essentially unvarying itinerary is punctuated by café pit-stops during which the writer lays aside his notebook in order to immerse himself in the surroundings, catch snippets of conversation, and then put pen to paper to bring a short story, novel, or whodunnit into being—or simply set down his impressions.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Lesecque, Griet Meyfroots,
Valérie Orban, Cecilia Paredes,
Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COÖRDINATIE DOSSIER

Paula Dumont

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Julie Coppens

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Anne-Lise
Alleaume, Jean-Marc Basyn, Amandine
Berry, Guy Conde-Reis, Françoise
Cordier, Thomas Deprez, Paula Dumont,
Jacqueline Guisset, Pascale Ingelaere,
Christophe Loir, Irène Amanti Lund,
Cristina Marchi, Marc Meganck, Griet
Meyfroots, Eric Min, Valérie Montens,
Marie Nobels, Valérie Orban, Cecilia
Paredes, Christian Spapens, Septembre
Tiberghien, Véronique Van Bunnan,
Brigitte Vander Bruggen, Peter Van
Goethem

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Coralie Smets,
Tom Verhofstadt en de leden van het
redactiecomité

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiqu Belgium NV/SA

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

De families Sergysels en Spanoghe,
Manon Brotcorne, Virginie Luel, Thierry
Mondelaers, Sandrine Tielemans,
Stéphane Vanreppelen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
Urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Urban.brussels
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te
betalen toch nog gerechtigden zijn
die niet gecontacteerd werden, dan
worden zij verzocht zich kenbaar
te maken bij Urban.brussels

LIJST MET AFKORTINGEN

CIDEP – Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG Koninklijk Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB – Museum van de Stad Brussel
PSK – Paleis voor Schone Kunsten
SAB – Stadsarchief Brussel
STIB/MIVB Société des Transports
Intercommunaux de Bruxelles/
Maatschappij voor Intercommunale
Vervoer te Brussel
WHI – War Heritage Institute

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/014

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Laatste nummers

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

urban
.brussels

SUR BRUXELLES URBANISME ET PATRIMOINE
BSE BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED

15 €

ISBN 978-2-87584-182-7